

Tylińska, Ewelina

Sprawozdanie z przebiegu sesji naukowej pt.: "Wizja społeczeństwa szczęśliwego" (Konferencja naukowa zorganizowana przez Instytut Historii Nauki PAN oraz Archiwum PAN w Warszawie w ramach obchodów "Roku Staszica". Warszawa, 29 XI - 1 XII 2005 r.)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 51/2, 370-375

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU SESJI NAUKOWEJ PT.:
„WIZJA SPOŁECZEŃSTWA SZCZĘŚLIWEGO”
(KONFERENCJA NAUKOWA ZORGANIZOWANA PRZEZ
INSTYTUT HISTORII NAUKI PAN ORAZ ARCHIWUM PAN W WARSZAWIE
W RAMACH OBCHODÓW „ROKU STASZICA”.
WARSZAWA, 29 XI–1 XII 2005 R.)

W dniach 29 i 30 listopada oraz 1 grudnia br. zorganizowana została sesja naukowa pt. *Wizja społeczeństwa szczęśliwego*. Konferencja ta, będąca częścią zaplanowanych obchodów jubileuszu 250 rocznicy urodzin Stanisława Staszica, odbyła się w Warszawie dzięki staraniom Instytutu Historii Nauki PAN oraz przy współpracy Archiwum PAN. Obrady miały miejsce w Pałacu Staszica w Sali Lustrzanej. Sesję poświęcono rozważaniom nad istotą patriotyzmu Stanisława Staszica, badano przyczyny i okoliczności sukcesów życiowych wielkiego Polaka. Prezentowane referaty analizowały warunki w jakich, według przemyśleń Staszica, może rozwijać się szczęśliwe społeczeństwo. Uczestnicy posiedzenia podkreślali w swoich wypowiedziach aktualność postawy oraz wizji życiowej Stanisława Staszica.

Konferencja rozpoczęła się dnia 29 listopada, otwarcia dokonała Dyrektor Instytutu Historii Nauki PAN – **Kalina Bartnicka**. Przywitała ona zgromadzonych przedstawiając program sesji, następnie zaś przekazała prowadzenie obrad **Andrzejowi Szwarcowi** (Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego). Jako pierwsza głos zabrała **Teresa Kostkiewiczowa** (Towarzystwo Badań nad Wiekiem Osiemnastym) wygłaszając referat pt. *XVIII-wieczne drogi do szczęścia. Perspektywa europejska – perspektywa polska*. Wystąpienie to, jako otwierające konferencję, było bardzo istotne dla całości problemu, któremu poświęcono konferencję – prezentowało poglądy filozoficzne i utopistyczne rozwijane w epoce Oświecenia, a więc oddziałujące na opinie Stanisława Staszica. Referentka nakreśliła strefę krzyżujących się wpływów jakim podlegał światopogląd myśliciela. Następną wypowiedź – autorstwa **Włodzimierza Zycha** (Towarzystwo Naukowe Warszawskie) – również stanowiła znakomity wstęp do badań nad życiem i działalnością wielkiego Polaka. **W. Zych** zaprezentował swoje przemyślenia w formie pytania retorycznego: *Dlaczego Stanisław Staszic jest nam tak bliski i współczesny?* Wystąpienie to zawierało nie tylko rozważania nad aktualnością dokonań Staszica, ale również dokładnie opisywało całokształt podjętych przez niego prac. Dwa powyższe referaty stanowiły swoisty wstęp do rozpoczynającej się sesji – szkicowały sylwetkę Stanisława Staszica oraz epokę będącą tłem jego przedsięwzięć.

Po przerwie obrady rozpoczęte zostały wypowiedzią **Adama Massalskiego** (Akademia Świętokrzyska) pt. *Stypendyści zagraniczni Królestwa Polskiego w czasach Stanisława Staszica*. **A. Massalski** korzystając z materiałów źródłowych odtworzył dzieje rządowego programu stypendialnego z pierwszej połowy

XIX w. Słuchacze zapoznali się z losami poszczególnych stypendystów i ich zasługami dla rozwoju kraju. Szczególną uwagę zwrócił ogrom pracy włożonej przez Staszica w powyższy projekt, jak również jego osobiste zaangażowanie w kwestię kształcenia zdolnej, a niezamożnej młodzieży. Podobne zagadnienie, związane ze sprawami edukacji, przedstawiła **Irena Szybiak** (Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Pedagogicznego). Jej referat – *Nauczyciel w poglądach Stanisława Staszica* – zawierał rozważania na temat pozycji zawodowej nauczycieli w owych czasach. **I. Szybiak** nakreśliła ramy społecznej funkcji tej grupy, wiele uwagi poświęciła również kwestii pragmatyki zawodowej. Jak referentka zaznaczyła, Staszic nie pozostawił po sobie pism bezpośrednio odnoszących się do tematu kształcenia i warunków życia kadry nauczającej. Powyższe rozważania zostały oparte o całość jego przekonań – a raczej projektów administracyjnych.

Jako ostatni tego dnia zabrał głos **Adam Winiarz** (Uniwersytet Marii Skłodowskiej Curii) przedstawiając wypowiedź pt. *Stanisława Staszica koncepcja organizacji szkolnictwa w teorii i praktyce*. To wystąpienie również wywodziło się z kręgu zagadnień pedagogicznych, i co znamienne **A. Winiarz** także podkreślał przede wszystkim zdolności administracyjne i organizacyjne Staszica. Poza tym referent skupił się na zaprezentowaniu realiów historycznych towarzyszących powstawaniu projektów reformatora – zwłaszcza ustawicznie toczących się wojen. Starannie odtworzył proces realizowania kolejnych inicjatyw Staszica: prace nad seminarium dla nauczycieli, formowanie i przekształcanie Korpusów Kadetów.

Następnie prowadzący obrady **A. Szwarec** otworzył dyskusję. Jako pierwszy zabrał głos **Ryszard W. Wołoszyński** stawiając fundamentalne pytanie dotyczące światopoglądu Staszica: czy był on realistą czy marzycielem? Dowodem przemawiającym za charakterystycznym dla bohatera brakiem złudzeń jest, według **Wołoszyńskiego**, pogląd Staszica na temat planów Napoleona w stosunku do ziem polskich. Natomiast **Bartnicka** stwierdziła, że w przebiegu wystąpień konferencyjnych słuchacze mieli możliwość zaobserwowania przemian dokonujących się na przestrzeni lat w osobowości Staszica: od ambitnego, aczkolwiek zgorzkniałego młodzieńca z warstw niższych do obdarzonego poczuciem humoru męża stanu. Dyskusję zakończył **Aleksander Przybylski-Pol** twierdząc, iż patriotyzm i poświęcenie Stanisława Staszica dla spraw publicznych powinno stanowić wzór dla obecnego pokolenia. Zakończenie pierwszego dnia konferencji stanowiła uroczysta kolacja.

Kolejny dzień sesji staszicowskiej został otwarty przez **K. Bartnicką**, zaś prowadzenie obrad przejął **A. Winiarz**. Jako pierwszy swój referat wygłosił **Jacek Jadacki** (Towarzystwo Naukowe Warszawskie). Wystąpienie to nosiło tytuł *O poglądach filozoficznych Stanisława Staszica* i w sposób niezwykle zwięzły oraz przejrzysty prezentowało całokształt przekonań wielkiego uczonego. **J. Jadacki** założył iż poglądy filozoficzne Staszica wywodzą się od trzech podstawo-

wych pojęć: ambicji, namiętności i narodowości. Ambicja według referenta to pragnienie zjednania ludzi za wszelką cenę, namiętność – niezaspokojone pragnienie, zaś narodowość stanowi zespół własności specyficznych dla danej grupy. Ostatnie z wymienionych pojęć dzielimy również na część nabytą (stroje, nawzajemność itp.) oraz przyrodnią (dzieje, obyczaje, język). Powyższe pojęcia podstawowe stanowią fundament przekonań filozoficznych Staszica. Daje on ich wyraz wypowiadając się na rozmaite kwestie metodologiczne, epistemologiczne, ontologiczne i inne. **J. Jadacki** kolejno omówił poglądy myśliciela na istotę powyższych dziedzin.

Następne wystąpienie autorstwa **Zbigniewa Wójcika** nawiązywało tematycznie do treści poprzedniego referatu, jako że zaprezentowana została Stanisława Staszica koncepcja nauki. Wypowiedź ta uwidaczniała pogląd wielkiego badacza, iż termin „nauka” należy postrzegać jako składową wielu funkcji: jest ona dążeniem do prawdy metodą eksperymentalną, umiejętnością (Staszic używał określenia „realizacja talentów”) oraz nauczaniem. **Z. Wójcik** przedstawił owe poglądy na tle przekonań i praktyki uniwersyteckiej obowiązujących w danej epoce – ukazując ich niewątpliwe nowatorstwo. Kolejne wystąpienie przewidziane na ów dzień kontynuowało wątek uniwersytecki. **K. Bartnicka** zaprezentowała referat pt. *Koncepcja szkolnictwa wyższego Stanisława Staszica*. Jak zaznaczyła autorka, praca ta powstała w oparciu o źródła drukowane, jej celem było uwidocznienie procesów zachodzących wówczas na uczelniach europejskich oraz stosunek Staszica do owych zmian. **K. Bartnicka** wymieniła szereg zarzutów jakie reformator stawiał skostniałej strukturze uniwersyteckiej, wśród nich na szczególną uwagę zasługują – jako najważniejsze z punktu widzenia Staszica – oskarżenia o werbalizm i pogardę dla nauk eksperymentalnych. Swoje wystąpienie autorka zakończyła szkicując wizję nowoczesnej uczelni projektu Staszica: była to szkoła wyższa służąca gospodarce narodowej, rozwijająca badania empiryczne przede wszystkim dla celów praktycznych.

Referat **Hanny Krajewskiej** (Archiwum PAN), *Rola Staszica w Towarzystwie Przyjaciół Nauk* również pozostawał w kręgu spraw organizacji nauki, aczkolwiek skierował także uwagę słuchaczy w kierunku działalności społecznej Staszica. Referentka przedstawiła korzenie genezy Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz nakreśliła rozwój podstawowych celów owego zespołu ludzi: ratowania polskości i niezależności narodowej. Natomiast wystąpienie **Bolesława Orłowskiego** (Instytutu Historii Nauki PAN) ściśle już nawiązywało do prac Staszica dla dobra szerokich rzesz ludności – w tym wypadku poprzez intensywny rozwój gospodarki. W swym referacie pt. *Rola Staszica w zapewnianiu Polsce dostępu do zdobyczy nauki i techniki Zachodu* **B. Orłowski** przedstawił wybitnego administratora jako człowieka żyjącego w okresie rewolucji przemysłowej, a więc pokładającego wielkie nadzieje w rozwoju rodzimego przemysłu i infrastruktury. Stanisław Staszic, w przeciwieństwie do wielu mu współczesnych,

zdawał sobie sprawę z ogromu zapóźnienia cywilizacyjnego Polski i dlatego też według referenta przywiązywał ogromne znaczenie do kwestii popularyzacji osiągnięć nauk technicznych.

Po powyższym referacie ogłoszono kilka uzupełniających wystąpień. Pani **Barbara Stasiaczek** (Stowarzyszenie Szkół Staszicowskich) zabrała głos w imieniu reprezentowanego stowarzyszenia podkreślając rolę dokonań Stanisława Staszica w procesie wychowania współczesnej młodzieży. **Janusz Panasiewicz** (Towarzystwo Regionalne Hrubieszowskie) wygłosił krótki komunikat na temat swoich badań z zakresu spraw finansowych Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego oraz gospodarki leśnej w tym regionie. **Zdzisław Mikulski** (Towarzystwo Naukowe Warszawskie) przypomniał zebranyemu koleje losu Domu Zarobkowego w Warszawie Stanisława Staszica – aż po dziś dzień. Natomiast **A. Massalski** zapoznał słuchaczy z dziejami wystawienia pomnika Staszica w Kielcach (długotrwałe zabiegi u władz carskich). **Andrzej J. Wójcik** (Instytutu Historii Nauki PAN) w nawiązaniu do referatu **B. Orłowskiego** odniósł kwestię postępu technicznego na ziemiach polskich do panującej wówczas niekorzystnej koniunktury gospodarczej przypominając, iż np. propagowanie hodowli owiec było niezbędne wobec utraty tradycyjnych rynków zbożowych. Tak więc nowinkom technicznym i agrotechnicznym sprzyjała konieczność zmiany systemu gospodarki rolnej. Stwierdzenie to poparł **A. Massalski**. Dyskusję zamknął głos **Jana Piskurewicza** podkreślający zasługi Stanisława Staszica dla Towarzystwa Naukowego Warszawskiego jako spadkobiercy Towarzystwa Przyjaciół Nauk (a co z tym się wiąże użytkownika Pałacu Staszica).

W godzinach poobiednich ogłoszone zostały jeszcze dwa krótkie referaty. Jako pierwszy wystąpił **Lech Królikowski** prezentując komunikat pt. *Wkład Staszica w budowę polskiej sieci dróg*. Ta zwięzła wypowiedź w fascynujący sposób dokumentowała starania Staszica wokół modernizacji polskiej infrastruktury komunikacyjnej. Słuchacze mieli możliwość dowiedzieć się, iż większość dzisiejszych pryncypalnych ulic warszawskich oraz szos krajowych została wytyczona lub unowocześniona dzięki planom autorstwa Stanisława Staszica. Referat **A. J. Wójcika** (*Stanisława Staszica kodyfikacja prawa górniczego. Uregulowania prawne poszukiwań i eksploatacji górniczych*) także nawiązywał do kwestii rozwoju infrastruktury oraz przemysłu. Autor przedstawił nowatorskie rozwiązania prawne, których powstanie zainicjowane było wysiłkami Staszica. Jak zauważył **A. J. Wójcik** powyższy projekt uporządkowania praw górniczych przyczynił się do ulepszenia funkcjonowania przemysłu wydobywczego.

Drugi dzień sesji został zakończony wyjątkowym akcentem jakim był koncert zespołu kameralnego – Kwintetu Dętego studentów Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie. W programie znalazły się utwory dwóch kompozytorów XX-wiecznych: Jacquesa Iberty (trzy *Pieśni*) i Ferencza Farkasa (pięć *Tańców Węgierskich*).

W trzecim i ostatnim dniu konferencji obradom przewodniczył **W. Zych**. Jako pierwszemu udzielił głosu **L. Królikowskiemu**, który przedstawił zebranym referat pt. *Warszawa w czasach Staszica – aktualność koncepcji rozwoju miasta*. W wystąpieniu swym autor omówił rodzaje związków łączące Staszica ze stolicą, kolejno opisał zarówno budynki w których bohater żył i pracował, jak i instytucje w jakich działał. W podsumowaniu **L. Królikowski** nakreślił całokształt wpływu Stanisława Staszica na rozwój tkanki miejskiej Warszawy.

Następny wypowiedział się **Józef Olejniczak** (Muzeum Stanisława Staszica w Pile) na temat *Staszycowskich wzorców w społeczeństwie polskim w XIX i XX w.* Referent zajął się zarówno materialnymi śladami pamięci Staszica, jak i funkcjonowaniem tej postaci w pamięci zbiorowej. **J. Olejniczak** mówił o przedmiotach gromadzonych w muzeach, o nazewnictwie ulic związanym z osobą bohatera oraz – co najistotniejsze – o odwoływaniu się do tej postaci podczas dyskusji dotyczących rozumienia pojęcia „patriotyzm”. Autor, analizując stan badań historycznych w wieku XIX i XX, wyróżnił tu dwojaki obraz Stanisława Staszica jako bohatera narodowego: w ujęciu mieszczańskim (gospodarność, samodyscyplina) i chłopskim (Staszic jako patron kółek rolniczych).

Kolejne wystąpienie nawiązywało wyraźnie do bloku programowego z pierwszego dnia sesji. **Anna Łysiak-Łątkowska** (Uniwersytet Gdański) wygłosiła referat pt. *Utopijne koncepcje społeczeństwa szczęśliwego w „Rodzie ludzkim” Stanisława Staszica*, w którym przede wszystkim zanalizowała poemat autorstwa Staszica oraz rozważyła poglądy tegoż autora na kwestie rozwoju społeczeństw ludzkich i możliwość osiągnięcia szczęścia przez ludzkość. Stan ten miał nastąpić w nieokreślonej przyszłości, nie był więc właściwy grupom pierwotnym nieskażonym cywilizacją. Poza tym szczęście miało nadejść jako rezultat usilnej pracy współczesnych – zatem według Staszica przyszłość podlega kształtowaniu.

Trzydniową konferencję zakończyły dwa krótkie wystąpienia. **Ewelina Tylińska** (Instytut Historii Nauki PAN) przedstawiła przebieg prac badawczych prowadzonych przez uczonych z okresu dwudziestolecia międzywojennego nad życiem i dokonaniem Stanisława Staszica. Jak stwierdziła autorka intensywne badania na powyższy temat prowadzone były jedynie w latach dwudziestych XX w. (Jubileuszowy Rok 1926), natomiast w latach trzydziestych prace zostały wstrzymane z niewyjaśnionych powodów. Natomiast **Natalia Lietz** (Instytutu Historii Nauki PAN) wygłosiła referat pt. *Teoretyczne i metodologiczne założenia koncepcji nauki Stanisława Staszica w ujęciu Bogdana Suchodolskiego*. Referentka przedstawiła dorobek B. Suchodolskiego w zakresie twórczości Staszica oraz zarysowała poglądy tegoż na istotę nauki na tle innych uczonych z XVIII w. Autorka przedstawiła także założenia teoretyczne poglądów naukowych Stanisława Staszica w oczach Bogdana Suchodolskiego.

Po wygłoszeniu wystąpień przystąpiono do dyskusji panelowej pod przewodnictwem **W. Zycha**. Wzięli w niej udział **Kalina Bartnicka**, **Tadeusz No-**

wacki, Bolesław Orłowski, Zbigniew Wójcik, Hanna Krajewska oraz Lech Królikowski.

Jako pierwszy głos zabrał **Z. Wójcik** stawiając następujące pytanie retoryczne: czy Stanisław Staszic rzeczywiście był ojcem geologii polskiej? Stwierdził on, iż niewątpliwie tytuł ten jest przynależny Staszicowi – ze względu na ogrom dokonań, rzetelne badania z owej dziedziny oraz kwestię nazewnictwa. Następnie wypowiedziała się **B. Stasiacek** przedstawiając zebrany raport z działalności Stowarzyszenia Szkół Staszicowskich. Zaprezentowany został dziewiętnastoletni dorobek towarzystwa, cele jego istnienia oraz metody pracy z młodzieżą. Wówczas **H. Krajewska** wystąpiła z propozycją, aby funkcjonujący od roku Komitet Organizacyjny obchodów Jubileuszu Stanisława Staszica uczynić instytucją stale istniejącą np. jako Komitet Pamięci Staszica. Wniosek ten poparł **A. Przybylski-Pol**.

W dalszej części spotkania powrócono do rozpoczętej dyskusji panelowej, głos zabrał **T. Nowacki** wypowiadając się na temat wyjątkowego znaczenia lektury *Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego* w procesie kształtowania charakterów jego generacji – pokolenia II RP. **L. Królikowski** wspominał, nawiązując do wzmiankowanego w referacie **A. Massalskiego** programu stypendialnego, o potrzebie istnienia podobnej inicjatywy w obecnych czasach. W końcowej fazie posiedzenia **B. Orłowski** podsumował osiągnięcia Stanisława Staszica, wspominał o propagowaniu przezeń światopoglądu naukowego i jego zasług dla dzisiejszego świata nauki. Natomiast **Edward Malak** przypomniał zebrany wyjątkowe zdolności Staszica do zawierania sojuszy oraz osiągania kompromisu – owym umiejętnościom zawdzięczał większość swych dokonań. Zamykając dyskusję **Stefan Zamecki** zwrócił jeszcze uwagę na pewne pojęcia użyte w wypowiedziach wybranych referentów – **A. Łysiak-Łątkowskiej** oraz **Natalii Lietz**. Zauważył on, iż terminy te (pozytywizm, materializm oraz empiryzm) są w stosunku do twórczości Staszica pewnym nadużyciem.

Podsumowania odbytych obrad oraz zamknięcia konferencji dokonała **Kalina Bartnicka**. Przypomniała ona zebrany treści wygłoszonych referatów oraz odniosła się. Nakreśliła portret Stanisława Staszica jakim dane go było ujrzeć słuchaczom na podstawie wypowiedzi referentów: patrioty, człowieka oddanego służbie społecznej całym życiem.

W konferencji wzięło około 160 osób z różnych ośrodków uniwersyteckich (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie, Uniwersytet Gdański, Akademia Świętokrzyska). Planowana jest publikacja wydawnictwa pokonferencyjnego.

Ewelina Tylińska
Instytut Historii Nauki PAN
(Warszawa)